

บทวิจารณ์หนังสือ
เรื่อง “ และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ :
การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลา ”
เขียนโดย ประจักษ์ ก้องกีรติ

อาจารย์ณัฐพล ใจจริง *

สำหรับท่านที่สนใจการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยสมัยใหม่ คงจินตนาการหรือมีความคุ้นเคยกับความทรงจำในภาพเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่เริ่มต้นจากภาพ รื้อขบวนของคลื่นมนุษย์ที่ค่อยๆ เคลื่อนไปเบื้องหน้าอย่างสง่างาม อันดาราตาศไปด้วยหนุ่มสาวชายหญิงที่เดินจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปบนเส้นทางสู่ออนาคต ที่พวกเขาและเธอมีโอกาสคาดการณ์ถึงวินาทีข้างหน้าได้เลย แต่ทว่า หากเราสังเกตมากขึ้นกับรื้อขบวนนี้ เราจะพบว่าแนวเบื้องหน้าที่สุดของรื้อขบวนนั้น เราจะพบขบวนการอัญเชิญพระบรมฉายาติศลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ อีกทั้งยังมีรัฐธรรมนูญ และธงแขวนรูปกำปั้น (?) ร่วมขบวนไปด้วย หากสิ่งเหล่านี้ คือ สัญลักษณ์ตัวแทนอุดมการณ์แล้ว ไม่น่าจะมาอยู่ร่วมกันได้ และทั้งหมดมาปรากฏพร้อมกันได้อย่างไร นั่นคือ คำถามหลักที่ผู้เขียน(อาจารย์ประจักษ์)ต้องการค้นหาที่มาของบรรยากาศความรู้สึกนึกคิด ความเคลื่อนไหวทางปัญญาของหนุ่มสาวในสมัยนั้น โดยการเดินย้อนกลับไปในช่วงเวลาก่อนหน้าเหตุการณ์เพื่อทำความเข้าใจด้วยการตีความกระบวนการและการวิเคราะห์วาทกรรมที่เกิดขึ้นก่อนหน้าในวันนั้น

หนังสือเล่มนี้ปรับปรุงจากวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ก่อนจะถึง 14 ตุลาฯ : ความเคลื่อนไหวทางการเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนภายใต้ระบอบเผด็จการทหาร (พ.ศ. 2506-2516)” ซึ่งได้รับรางวัลวิทยานิพนธ์ดีเด่นสาขาประวัติศาสตร์ เมื่อปี 2545 และได้รับรางวัลจากมูลนิธิโตโยต้า ประจำปี 2548 งานชิ้นนี้มีความโดดเด่นในการค้นคว้าข้อมูลที่สืบค้นมาอย่างละเอียดรอบด้าน และสามารถตีความและพัฒนาแนวคิดขึ้นมาจากข้อมูลมากมายได้ เช่น แนวคิดเรื่อง “เครือข่ายวาทกรรม” และ “ราชาชาตินิยมประชาธิปไตย” โดยอาศัยการศึกษาเชิงการเมืองวัฒนธรรม ซึ่งให้เห็นว่า กระแสความคิดก่อน 14 ตุลาคม มีความหลากหลายทางอุดมการณ์ กระทั่งขัดแย้งกันเอง แต่กลับสามารถมาบรรจบกันเป็นวาทกรรมทางเลือกที่ทำทลายเอาชนระบอบเผด็จ

* อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา และกำลังศึกษาปริญญาเอกที่ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การได้ นอกจากนี้ ด้วยลีลาการใช้ภาษาที่เรียบเรียงในงานขนาดยาวขึ้นนี้มีลีลา อารมณ์ความรู้สึก มีชีวิตชีวา ของนักศึกษาและปัญญาชนที่ยึดมั่นแต่ก็สับสน ที่กล้าหาญแต่ก็หวั่นใจ ในการเผชิญหน้ากับอำนาจเผด็จการ แต่ด้วยอาศัยความกล้าหาญ จนสามารถฝ่าฟันวิกฤติ ณ เวลานั้น มาได้

ผู้เขียนเริ่มต้นที่เหตุผลของการศึกษาเรื่องนี้ จากเหตุผลทางอัตวิสัยของเขา สืบเนื่องจากความไม่เห็นด้วยของเขาที่มีต่อคำตอบ 2 ประการที่ดำรงอยู่ในสังคมที่ว่า “ 14 ตุลาฯ เป็นเรื่องน่าเบื่อ และไม่มีแง่มุมให้ศึกษาอีกแล้ว” เขาเริ่มต้นทวนเข้าไปในสิ่งที่ถูกเรียกว่า “ซ้ำซากน่าเบื่อ” ด้วยความพยายามตีความใหม่ และสืบค้นข้อมูลที่ถูกละเลย หรือถูกมองข้าม เช่น ภาพวีรชบวน ในวันที่ 14 ตุลาคม ความเคลื่อนไหวทางปัญญาและความรู้สึกนึกคิดของนักศึกษาในช่วงเวลาก่อนหน้านี้ โดยมุ่งเน้นลงไปที่การจัดทำหนังสือในหมู่นักศึกษาอันเป็นเหตุก่อตัวของความสำนึก ร่วมกัน การขุดค้นภูมิปัญญาจากอดีตทั้ง ความคิดชาตินิยม กษัตริย์นิยมและสังคมนิยม ตลอดจนการเฝ้ามองการคลี่คลายพลังของอุดมการณ์เหล่านี้ไปสู่ช่วงเวลาพลังของความคิดเหล่านี้ปรากฏออกมาเป็นที่ประจักษ์ในพลังอำนาจในคลื่นมหาชน

จากการสำรวจวรรณกรรมวิจัยและหนังสือเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ 14 ตุลาฯ ที่ผ่านนั้น เขาเห็นว่า การศึกษาที่ผ่านมาเน้น สถานภาพของการศึกษา/การอธิบาย 14 ตุลาฯ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นงานเขียนประเภทบันทึกความทรงจำ กลุ่มที่สองเป็นงานที่มุ่งอธิบาย/ประเมินฐานะของเหตุการณ์(event) และกลุ่มที่สาม เป็นงานที่ศึกษาสาเหตุของเหตุการณ์ โดยแบ่งเป็นงานที่ศึกษาโดยใช้โครงสร้าง(structure) และงานที่เน้นความสำคัญของเหตุการณ์กับกลุ่มบุคคลผู้กระทำ (agency)

วิธีการศึกษาที่ผู้เขียนใช้ คือ การพยายามประสานวิธีการอธิบายสองแนวทางที่เป็นข้อถกเถียงอมตะในวิธีการอธิบายทางสังคม ระหว่าง แนวทางการอธิบายแบบให้น้ำหนักกับโครงสร้าง(structure)ที่เชื่อว่าโครงสร้างสังคมกำหนดพฤติกรรมของกลุ่มบุคคลล้วนๆ และแนวทางการอธิบายที่เน้นบทบาทของกลุ่มบุคคลผู้กระทำ(agency)อันเชื่อว่า พฤติกรรมของกลุ่มบุคคลผู้กระทำสามารถเปลี่ยนแปลงหรือกำหนดโครงสร้างสังคมได้ ให้ประสานเข้าหากันในการอธิบาย 14 ตุลาฯ ส่วนวิธีวิทยาที่ใช้การศึกษาเชิงการเมืองวัฒนธรรม(cultural politics) ที่ให้ความสนใจกับการช่วงชิงอำนาจนำ(hegemony)ทางวาทกรรม ด้วยการวิเคราะห์วาทกรรม(discourse analysis) ในการวิเคราะห์เพื่อพิจารณาปฏิบัติการของวาทกรรม และเครือข่ายวาทกรรม

สำหรับ ความเชื่อมโยงระหว่างอุดมการณ์และปฏิบัติการทางสังคมนั้น ได้สร้างหรือดำเนินการอยู่บนระบบวัฒนธรรมพื้นฐานร่วมกัน อันมีผลในการแบ่งปันความรู้และทัศนคติทั่วไประหว่างกัน โดยกลุ่มบุคคลผู้กระทำได้ทำการเลือกอุดมการณ์เฉพาะเจาะจงขึ้นมาจากฐานทางวัฒนธรรมที่มีร่วมกัน พร้อมการประเมินสภาพการณ์หรือโครงสร้างในขณะนั้นควบคู่ไปพร้อมกับความเชื่อที่นำไปสู่การก่อร่างสร้างรูปที่ถูกควบคุมโดยความเชื่อของกลุ่มบุคคลผู้กระทำที่มีอุดมการณ์ในมโนเพียงอันสืบมาจากฐานประสบการณ์ ความรู้ที่มีร่วมกัน และตัวตนดั้งเดิม ตลอดจนลักษณะเฉพาะในบริบทจนนำไปสู่การแสดงออกในวาทกรรมที่เกิดขึ้น

ในหนังสือเล่มดังกล่าวนี้ ผู้เขียนจัดวาง เนื้อหาโดย กำหนดให้บทที่หนึ่ง กล่าวถึงเรื่อง สูการเมืองวัฒนธรรมไทยสมัย 14 ตุลาฯ บทที่ 2 การก่อตัวทางสังคมของนักศึกษาและเครือข่ายวาทกรรมของปัญญาชน บทที่ 3 รัฐบาลทหารกับวัฒนธรรมสงครามเย็น : สงครามอินโดจีนกับการควบคุมความจริง บทที่ 4 การก่อตัวของกระแสการต่อต้านสงครามเวียดนาม : วาทกรรมจากภายนอก ความคิดประชาธิปไตย และกระแสชาตินิยม บทที่ 5 การรื้อฟื้นวาทกรรมจากอดีต : กษัตริย์ประชาธิปไตยและความคิดสังคมนิยม และบทที่ 6 บทสรุป : แบบเรียนการเมืองวัฒนธรรมจาก 14 ตุลาฯ จากสงครามวาทกรรมสู่การเมืองบนถนนราชดำเนิน

สภาพการณ์ “ก่อน” การเคลื่อนไหวจะปรากฏ

ผู้เขียนได้ศึกษาการก่อตัวเป็นกลุ่มทางสังคมและลักษณะทางสังคมวิทยาของนักศึกษาและปัญญาชน โดยเขาพยายามชี้ให้เห็นถึงการก่อตัวของสองกลุ่มนี้จากนโยบายการ พัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษาของระบอบเผด็จการตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ การขยายตัวของการอุดมศึกษาแพร่ขยายจากเมืองหลวงสู่หัวเมือง การส่งเสริมการศึกษาต่อต่างประเทศ การเข้าเป็นพันธมิตรแบบแน่นระหว่างไทยและสหรัฐฯในช่วงสงครามเย็น

เขาเริ่มต้นด้วยการให้ภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวิทยาประชากรของไทยในช่วงทศวรรษที่ 2490 – 2510 ว่า มีการขยายตัวอัตราการเกิดที่เพิ่มสูงขึ้นที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงนโยบายการอุดมศึกษาของไทยในเชิงเปรียบเทียบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อเกิดการปรับระบบรูปแบบการเรียนการสอนจากเดิมที่เป็นตลาดวิชา โดยนักศึกษาแบบเดิมนั้น มักทำงานควบคู่กับการเรียนเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น การมีเวลาในการทำกิจกรรมย่อมน้อยกว่า หากเปรียบเทียบกับสภาพการณ์หลังปิดตลาดวิชา หรือการใช้ระบบการสอบเข้า(ช่วง 2500-2516)ซึ่งลักษณะของนักศึกษากลุ่มหลังนี้เป็น

นักศึกษาที่ส่วนใหญ่มีภาระหลักเพียงประการเดียวคือการเรียน ด้วยเหตุนี้ การเหลือเวลาว่างในการทำกิจกรรมย่อมเพิ่มขึ้น ตลอดจนการเพิ่มจำนวนคณะวิชาที่หลากหลายมากขึ้น ประกอบกับการมีระบบโครงสร้างพื้นฐานในการเชื่อมอำนาจกับการศึกษาของมหาวิทยาลัยเช่น ห้องสมุด การมีระบบอาจารย์ประจำที่ทุ่มเทกับงานสอนและงานวิชาการ การผลิตอาจารย์รุ่นใหม่ ตลอดจนการมีระบบวิชาพื้นฐานที่มีลักษณะบังคับการเข้าห้องเรียน เป็นต้น

ดังนั้น สภาพชีวิตในมหาวิทยาลัยในช่วงเวลานี้จึงเป็นช่วงเวลาแห่งการบ่มเพาะความรู้สึกลึกซึ้งที่พึงพอใจกับความบันเทิงและกิจกรรมนันทนาการที่เพิ่มขึ้น ทั้งงานกีฬา งานเดินรำ การซ้อมเชียร์ งานฟุตบอลประเพณี ฯลฯ พร้อมกับคำถามและความอัดอั้นตันใจที่เพิ่มขึ้นกับนักศึกษาอีกจำนวนหนึ่งที่มีต่อสภาพชีวิตที่เลื่อนลอยไร้แก่นสารในมหาวิทยาลัย การหลีกเลี่ยงไปจากความบันเทิงและหันหน้าเข้าสู่ห้องสมุดและกิจกรรมทางปัญญาจึงเริ่มต้นขึ้นกับนักศึกษากลุ่มหลัง การจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมอิสระเริ่มถือกำเนิดขึ้นในเวลาเดียวกัน การเคลื่อนไหวทั้งกิจกรรมทางวัฒนธรรมและปัญญาได้ขยายตัวมากขึ้น เช่น กิจกรรมการพัฒนาชนบท กิจกรรมการผลิตหนังสือทั้งที่เกี่ยวกับวรรณกรรมและการเมืองได้ปรากฏตัวขึ้นเช่นกัน

และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ

ความเลื่อนลอยและการแสวงหากลายเป็นประเด็นคำถามที่ดำรงอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของพวกเขาและเธอมากขึ้น สภาพการของการเลื่อมล้ำจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เสรีภาพทางการเมือง ตลอดจนคำถามเรื่องความเป็นธรรมที่ก้องกังวาลมีผลให้เกิดการขยายตัวของกิจกรรมการพัฒนา และกิจกรรมทางปัญญาได้ดำเนินไปภายใต้บรรยากาศการเมืองระบอบเผด็จการทหารในยุคของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ และจอมพลถนอม กิตติขจร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคหลัง

ไม่เพียงสภาพปัญหาทางสังคมการเมืองภายในประเทศเท่านั้นที่กระตุ้นมโนสำนึกของนักศึกษาและปัญญาชนรุ่นนั้น แต่สภาพการเมืองระหว่างประเทศที่อยู่ในภาวะสงครามที่คุกรุ่นไปทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสงครามอินโดจีน ตลอดจนการใกล้ชิดกันระหว่างสหรัฐกับไทยในการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่สอดคล้องกัน ความกระหายใคร่รู้ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองระหว่างประเทศได้ปลุกเร้าให้พวกเขาและเธอเหล่านั้นแสวงหาข้อมูล ความรู้เพื่อตอบสนองปัญญาให้เพิ่มพูน

การเคลื่อนไหวทางปัญญาเหล่านี้อาจไม่บรรลุผลได้ หากปราศจากบทบาทของเหล่าปัญญาชนจำนวนมากที่เริ่มเดินทางกลับมา มีบทบาทในการนำทางปัญญาในห้วงเวลาดังกล่าว การประสานพลังทั้งสองระหว่างเครือข่ายของนักศึกษาและปัญญาชนในการขับเคลื่อนกิจกรรม เผยแพร่ความคิดเห็น ทศนะและข้อเสนอแนะที่มีต่อการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่ทวีมากขึ้นทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพของงานเขียนจนกลายเป็น “เครือข่ายวาทกรรม”

ความสำเร็จในการสร้างภาวะนำทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของปัญญาชนร่วมสมัยผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ที่ก่อตัวกลายเป็นเครือข่ายของปัญญาชน เช่น วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ และวารสารอื่นๆ ที่กำเนิดตามมากอีกมาก การรอกงามของสื่อสิ่งพิมพ์เหล่านี้ได้กลายเป็นวัฒนธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยในขณะนั้น โดยวัฒนธรรมการออกหนังสือโดยนักศึกษาที่ถูกเรียกว่า “วัฒนธรรมหนังสือเล่มละบาท” สามารถผลิตหนังสือรายสัปดาห์จำนวนมากออกสู่สังคมที่อุดมไปด้วยความรู้สึกผ่านบทกวี ความเห็นผ่านบทความ การนำเสนอข้อมูลและข้อเท็จจริงที่ยากในการรับรู้โดยทั่วไป กิจกรรมในการผลิตสิ่งพิมพ์นี้ได้กลายเป็นสะพานเชื่อมปัญญาชนกับนิสิตนักศึกษาเข้าหากัน จนสามารถดำเนินตอบโต้และท้าทายระบอบเผด็จการทหารได้ในเวลาต่อมา

เป็นความมดความงามใช้ความชั่ว

ผู้เขียน พยายามชี้ให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวทางความคิดของนักศึกษาและปัญญาชนภายใต้บริบทการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยพยายามพรรณนาถึงกระบวนการเคลื่อนไหวทางความคิดในการรับ ตีความ ผลิตซ้ำและเผยแพร่ความคิดด้วยรูปแบบต่างๆ ทั้งจากภายนอกประเทศและจากอดีตในสังคมไทย แหล่งความคิดและข้อมูลจากสหรัฐฯ ที่ได้รับมานั้นมีความแตกต่างจากข้อมูลที่ได้จากราชการไทย รวมทั้งการได้แง่มุมความคิดใหม่ๆ ในการเสริมสร้างการวิเคราะห์สภาพการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในยุคอเมริกันในไทย ที่สหรัฐฯ ไม่แต่เพียงมีอิทธิพลต่อนโยบายการเมือง และการทหาร การพัฒนาเศรษฐกิจของไทยเท่านั้น แต่ยังสร้างความตื่นตัวทางปัญญาให้กับพลังนอกระบบราชการอย่างนักศึกษาและปัญญาชนอีกด้วย

ผู้เขียนเห็นว่าในช่วงระบอบเผด็จการเรืองอำนาจนั้นมีการควบคุมความคิดของผู้คนในสังคมอย่างมากในการแสดงออกซึ่งความคิด การรับรู้ข่าวสาร การสร้างการครอบงำความเชื่อ แต่ในทางกลับกัน เมื่อรัฐแสดงการควบคุมและสร้างความเหมือนมากขึ้นเท่าไร ย่อมหมายถึงรัฐย่อมวิตกต่อความต่างของข้อมูลและความเห็นมากเท่านั้น

ดังนั้น หนทางหนึ่งในการหลีกเลี่ยงการปะทะกับอำนาจโดยตรงของเหล่านักศึกษาและปัญญาชนคือ การสอดแทรก หลบซ่อนของการผลิตหนังสือเล่มละบาท และเมื่อรัฐควบคุมมากยิ่งขึ้น กลับเป็นการสร้างแนวร่วมมุกกลับจากนโยบายของรัฐ คือ สิ่งพิมพ์และข้อมูลจากนักศึกษา และปัญญาชนยังถูกสังคมชนวนขวายแสวงหามาอ่านและเพิ่มความน่าเชื่อถือมากขึ้นเท่านั้น

อันอาจขุนอาจขันหม่นมัว

ความไม่พอใจในสภาพการณ์ทางการเมืองและสังคมที่เชื่อมโยงระหว่างโลกข้างนอกกับโลกข้างในของนักศึกษาและปัญญาชน ขณะเวลานั้นที่สำคัญคือ การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยที่ผูกพันใกล้ชิดกับสหรัฐฯอย่างมากในยุคสงครามเย็น ผู้เขียนได้วิเคราะห์ถึงปรากฏการณ์ทางการเมือง ณ เวลานั้นว่า มีลักษณะเก็บกด ปิดกั้นการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร อีกทั้งมีการสร้างคู่ตรงข้ามหรือมายาคติ “ความเป็นศัตรู” ร่วมกันให้กับคนทั้งชาติ และการสร้าง “ความเป็นมิตร” ให้กับไทยโดยรัฐ เช่น การบอกกล่าวๆว่าประเทศเพื่อนบ้านเป็นมิตรที่ไม่พึงปรารถนา ในขณะที่สหรัฐฯนั้นเป็นมหามิตรที่แสนเสนาหา การโฆษณาชวนเชื่อได้กลายเป็นเป้าหมายหลักในการให้ข้อมูลข่าวสารของรัฐและกลายเพียงข้อมูลที่ลำเอียงที่สังคมไทยได้ทราบ

นอกจากนี้ การเป็นพันธมิตรใกล้ชิดของไทยกับสหรัฐฯ เปิดช่องให้สหรัฐฯสามารถเข้ามาตั้งฐานทัพในไทยเพื่อใช้เป็นฐานในการทำสงครามเวียดนามได้นั้น กลับสร้างความไม่พอใจอย่างมากจากเหล่านักศึกษาและปัญญาชน เนื่องจาก พวกเขาเห็นว่าเป็นการสูญเสียอำนาจอธิปไตยของไทย ดังนั้น กระแสการคัดค้านสงครามเวียดนามของนักศึกษาและปัญญาชนไทยไม่เพียงแต่การนำพาไปสู่การเรียกร้องประชาธิปไตยเท่านั้นแต่ยังกระตุ้นความรู้สึกชาตินิยมอีกทางหนึ่งด้วย

กระแสการต่อต้านสงครามเวียดนามในสังคมไทยได้ก่อตัวขึ้นจากการรับรู้ความจริงในสงครามของนักศึกษาและปัญญาชนในหน้าวารสารและหนังสือของนักศึกษา ตลอดจนจำนวนบทความที่รายงานและวิเคราะห์เกี่ยวกับเหตุการณ์ได้ทวีจำนวนปรากฏบนหน้ากระดาษมากขึ้น พร้อมกับการผนวกรวมแนวคิดใหม่จากสหรัฐฯ คือ แนวคิดซ้ายใหม่ เข้ามาเป็นเครื่องมือในการต่อต้านสงครามด้วยเช่นกัน

แนวคิดซ้ายใหม่นี้ได้รับความสนใจจากนักศึกษาและปัญญาชนอย่างล้นหลาม นักคิดสำคัญๆได้ถูกนำเสนออย่างต่อเนื่องให้กับสังคมไทย พร้อมกับการเคลื่อนไหวของวรรณกรรม

ต่อต้านสงครามในรูปภาพยกลอน เรื่องสั้น นิยาย ในขณะเดียวกัน ชุมชนนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ได้ขานรับการต่อต้านสงครามด้วยเช่นกัน ในรูปของการจัดอภิปราย จัดนิทรรศการ และการจัดทำหนังสือเล่มละบาทที่ทวีความชาตินิยมมากขึ้น ตลอดจนการนิยามบทบาทของนักศึกษาและประชาชนเป็นกองหน้าสำคัญในการพิทักษ์ชาติ

การเคลื่อนไหวใดๆจำเป็นต้องมีหลักหรือแนวความคิดในการยึดมั่นเพื่อรูกืบ การปราศจากหลักยึด คือ การเคว้งคว้างล่องลอยที่ไร้ทิศทาง ดังนั้น ความจำเป็นในการแสวงหาบางสิ่งบางอย่างเป็นเครื่องมือในการต่อสู้จึงมีความสำคัญ การเดินไปข้างหน้าโดยไม่เหลียวหลัง ไม่ใช่วิธีการของนักศึกษาและปัญญาชนในช่วงนั้น การย้อนกลับอดีต คือ การแสวงหาป้อมค่ายทางปัญญาในการวิพากษ์วิจารณ์ระบอบเผด็จการทหาร คือ สิ่งที่พวกเขาได้ทำในเวลานั้น

แต่ก็เริ่มจะเป็นตัวเป็นตน

กระแสการเคลื่อนไหวของวาทกรรมต่อต้านระบอบเผด็จการทหารที่เกิดขึ้นจากนักศึกษานั้นไม่เพียงมาจากภายนอกเท่านั้นแต่ยังต่อเนื่องมาจากภายในด้วย กล่าวคือมาจากการฟื้นฟูวาทกรรม “ก้าวหน้า” ของฝ่ายซ้ายในช่วงทศวรรษ 2490 ที่สาบสูญไป ตั้งแต่การก้าวขึ้นมามีอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ และ “วาทกรรมราชาชาตินิยมประชาธิปไตย” ที่เกิดขึ้นจากการหลอมรวมของวาทกรรม “ราชาชาตินิยม” กับ “กษัตริย์ประชาธิปไตย” ผู้เขียนพยายามชี้ให้เห็นว่า การรื้อฟื้นบทบาทของพระมหากษัตริย์ในอดีตนั้นสอดคล้องกับกระแสการยกย่องเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ ผนวกกับความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างนักศึกษากับพระมหากษัตริย์ในช่วงทศวรรษที่ 2500-2510 ดังนั้นวาทกรรมกษัตริย์ประชาธิปไตยจึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการวิพากษ์วิจารณ์ระบอบเผด็จการทหารอย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้เขียนได้ให้ภาพการกดปราบ “ความคิดอื่น” อย่างรุนแรงในช่วงของระบอบเผด็จการสฤษดิ์ ที่กระทำต่อความคิดสังคมนิยมที่เคยเฟื่องฟูในช่วงก่อน 2500 แต่กลับซบเซาลงในยุคของเขา การปราบปรามส่งผลให้เหล่าปัญญาชนหัวก้าวหน้าต่างลี้ภัยหรือไม่ก็ถูกจับกุมลงโทษอย่างรุนแรง ความเฟื่องฟูของความคิดสังคมนิยมกลับกลายเป็นแรงแผ่วเบาและจางหายไปในเวลาต่อมา ทว่าความคิดกษัตริย์ประชาธิปไตยกลับถูกรักษาสืบต่อมาในระบอบเผด็จการทหาร

หากหันกลับมาพิจารณาบรรยากาศของมหาวิทยาลัย การปรับปรุงระบบพื้นฐานในการเอื้อการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย คือ การปรับปรุงห้องสมุด และการจัดให้เรียนวิชาพื้นฐานที่กำหนดให้ต้องค้นคว้าในห้องสมุด พร้อมกับการตื่นตัวในการแสวงหาปัญญาของนักศึกษา

ตลอดจน การจัดทำหนังสือของพวกเขานำไปสู่การรู้จักมักคุ้นกับปัญญาชนที่เคยเคลื่อนไหวในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญญาชนหัวก้าวหน้า นำไปสู่การแนะนำหนังสือในรุ่นของเขาให้กับคนรุ่นหลังเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น ความตื่นตาตื่นใจบังเกิดแก่นักศึกษาเหล่านั้น งานเก่าๆที่เคยถูกลืมเลือนกลับถูกนักศึกษานำมาเปิดฝู่อ่านและนำไปผลิตซ้ำ ตัดต่อ ตัดแปลงในรูปแบบต่างๆบนหน้ากระดาษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหนังสือนักศึกษา หนังสือของกลุ่มกิจกรรม หนังสือรายสัปดาห์ที่ถูกเรียกว่าหนังสือเล่มละบาทจนกลายเป็นแรงบันดาลใจทางการเมืองให้กับคนรุ่นนั้น จนกลายเป็นวาทกรรมสังคมนิยมที่เกิดขึ้นใหม่อีกครั้ง

ในขณะเดียวกัน วาทกรรมที่ยังดำรงอยู่ในสังคม คือ วาทกรรมกษัตริย์ประชาธิปไตยที่ได้รับการต่อยอดจากระบอบเผด็จการที่รื้อฟื้นพระราชพิธีสำคัญๆขึ้นใหม่ ตลอดจนความใกล้ชิดที่สำคัญ ระหว่างพระมหากษัตริย์กับนักศึกษาในกิจกรรมที่เกิดขึ้นมากในช่วงทศวรรษ 2500-2510 เช่น การทรงดนตรี การพระราชทานปริญญาบัตร ฯลฯ ตลอดจน ทรงพระราชทานความเป็นกันเองให้กับนักศึกษา ในขณะเดียวกัน ความคิดชาตินิยมที่ดำรงอยู่จากความไม่พอใจที่ในการถูกละเมิดอธิปไตยจากกองทัพต่างชาติในดินแดนได้ทวีความเข้มข้นมากขึ้น

การคลี่คลายขยายตัวของวาทกรรมกษัตริย์ประชาธิปไตย เริ่มต้นที่ความเชื่อว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯทรงเป็นบิดาแห่งประชาธิปไตย แต่ทรงไม่สามารถบรรลุลพระราชปณิธานได้เนื่องจากการชิงสุกก่อนห่ามของคณะราษฎรในการเปลี่ยนแปลงการปกครองก่อนที่จะทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญของพระองค์ ตลอดจนสภาพการเมืองหลังการปฏิวัติ 2475 นั้นไม่ราบรื่นและมีความขัดแย้งระหว่างพระองค์กับคณะราษฎรตลอดเวลา จนกระทั่งพระองค์ทรงสละราชสมบัติ โดยที่พระองค์ได้ทรงบันทึกข้อความในพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติที่ถึงปัญหาสิทธิธรรมในการปกครองให้กับคณะราษฎร

จากการค้นคว้าของผู้เขียนเห็นว่าปัญหาสิทธิธรรมฯนี้ได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้งในช่วงหลัง 2500 ท่ามกลางบรรยากาศที่ระบอบเผด็จการต้องการสร้างความชอบธรรมให้กับการปกครองของทหารนั้นเชื้ออำนาจต่อการเบ่งบานของความคิดในการเชิดชูกษัตริย์ประชาธิปไตย อีกทั้งการเข้ามามีส่วนร่วมของปัญญาชนกลุ่มหนึ่งในการขยายและเชิดชูแนวคิดนี้ออกสู่สังคม พร้อมกับการจัดพิมพ์งานเขียนจากกลุ่มที่เคยต่อต้านการปฏิวัติ หรือบรรดาอดีตสมาชิกในเหตุการณ์กบฏวรเดชที่เคยพ่ายแพ้ ได้มีโอกาสโจมตีการปฏิวัติและคณะราษฎรอย่างไม่มีชั้นดี แต่กลับชื่นชมกษัตริย์นักประชาธิปไตย จนทำให้นักศึกษาและคนรุ่นหลังๆมีทรรศนะในเชิงลบว่า คณะราษฎรช่วงชิงพระราชอำนาจจากพระมหากษัตริย์ไป อีกทั้งเป็นบรรพบุรุษของอำมาตยาธิปไตย โดยมีรัฐบาลเผด็จ

การทหารที่ปกครองแบบกดขี่ขณะนั้นเป็นวงศัวานหวานเครื่องสืบทอด ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของนักศึกษาและปัญญาชนในการทวงคืนพระราชอำนาจที่ถูกยึดไปกลับมาถวายคืนพระองค์

ดังนั้น การไหลมาบรรจบกันของสองแนวคิดระหว่างชาตินิยมกับกษัตริย์ประชาธิปไตย เป็น “วาทกรรมราชาชาตินิยมประชาธิปไตย” นี้จึงได้ถูกนักศึกษาและปัญญาชนใช้เป็นเครื่องมือในการโจมตีระบอบเผด็จการทหาร อันปรากฏอยู่บนปกหน้าของหนังสือของกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญจากรัฐบาลเผด็จการทหารโดยได้อัญเชิญพระราชหัตถเลขาว่า “ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละราชอำนาจ อันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้หนึ่งผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของราษฎร” อันเป็นการอ้างอิงที่ขาดจากบริบทที่ทำให้เกิดความผิดพลาดผิดตัว

การปิดท้ายในบทวิจารณ์นี้ อาจไม่มีสิ่งใดดีไปกว่าการกลับไปพิจารณารูปภาพบนปกหนังสือเล่มนี้ ที่สะท้อนให้เห็นถึงความมหัสจรรย์ของการปรากฏตนของวาทกรรมสังคมนิยม และวาทกรรมราชาชาตินิยมประชาธิปไตยในเหตุการณ์เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ได้ประจักษ์แจ้งอยู่ในกระบวนการเคลื่อนไหวและวิวัชบวน ณ วันนั้น อันเป็นวันที่พลังของวาทกรรมได้แสดงตนออกมาในรูปของการอัญเชิญพระบรมฉายาที่ศลักษณ์ รั้วธงชาติและธงแขวนรูปกำปั้นเคียงคู่กันไปกับคลื่นมหาชนบนถนนราชดำเนินที่ร่วมเดินก้าวไปข้างหน้าในการต่อสู้กับระบอบเผด็จการทหารและเรียกร้องประชาธิปไตยเมื่อครั้งนั้น อย่างน่าฉงน และหากเราคิดต่อเนื่องออกไปอีก ความฉงนก็ยังไม่ลดลง